

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
3. Голубєва М. О., П'янковська І. В. Визначення ключових компетентностей майбутніх учителів: європейський досвід. *Наукові записки*. 2008. Том 84. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 73 с.
4. Бойченко В. В., Бялик О. В., Дудник Н. В. та ін. Професійна підготовка майбутніх менеджерів освіти на засадах компетентнісного підходу: колективна монографія / за ред. О. М. Коберника. Умань: Візаві, 2018. 330 с.
5. Василенко Л. В., Гришина І. В. Професійна компетентність керівника школи. Харків: ВГ «Основа», 2006. 208 с.

References

1. Bibik, N. M. 2008. Competentia in educatione. Competentia [Competence in learning. Competences]. In V. G. Kremen, ed. *Encyclopedia of Education*. Kyiv: Unicom Inter.
2. Dychkivska, I. M. 2004. Innovativae technologiae paedagogicae [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv: Akademvydav.
3. Golubeva, M. O., and Piankovska, I. V. 2008. Determinatio clavium competentiae magistrorum futurorum: experientia Europae [Determination of key competencies of future teachers: European experience]. *Acta*, 84.
4. Boychenko, V. V., Byalik, O. V., Dudnyk, N.V. and others; Kobernyk, O. M., ed. (2018). *Professionalis institutio futurorum actoribus educationis subnixa accessione competentiae [Professional training of future managers of education based on the competence approach]*. Uman: Visavy.
5. Vasylenko, L. V., and Gryshina, I. V. 2006. *Competentia professionalis scholae caput [Professional competence of the head of the school]*. Kharkiv: Circulus Publishing «Osнова».

УДК 159.9.07:316.77:37.06(045)

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА СПІЛКУВАННЯ

Барчі Б.В., Лахманець Х.М.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PEDAGOGICAL COOPERATION AND COMMUNICATION

Barchi Beata, Lakhmanets Khrystyna

У статті аналізується роль психологічних аспектів у педагогічному співробітництві та спілкуванні в сучасному освітньому середовищі. Було розглянуто ключові елементи, такі як емоційний інтелект, комунікативні навички, взаємодія, взаєморозуміння, конфліктні ситуації та мотивація, та їх вплив на навчальний процес та розвиток учнів. Особлива увага приділяється стратегіям для покращення цих процесів у навчальних закладах. Стаття також включає аналіз сучасних досліджень у цій області та пропонує напрямки для майбутніх досліджень.

Ключові слова: Ключові слова: педагогічне співробітництво, спілкування, емоційний інтелект, комунікативні навички, освітній процес, психологічний клімат, професійний розвиток, взаєморозуміння, конфліктні ситуації, мотивація.

The article analyzes the role of psychological aspects in pedagogical cooperation and communication in the modern educational environment. The key elements such as emotional intelligence, communication skills, interaction, mutual understanding, conflict situations, and motivation are considered, and their impact on the learning process and student development.

Particular attention is paid to strategies for improving these processes in educational institutions. The article also includes an analysis of current research in this area and suggests directions for future research.

Key words: *pedagogical collaboration, communication, emotional intelligence, communication skills, educational process, psychological climate, professional development, mutual understanding, conflict situations, motivation.*

У сучасному освітньому середовищі педагогічне співробітництво та спілкування набувають особливого значення. Ефективне спілкування між вчителями та між учнями, є ключовим фактором для досягнення успіху в навчальному процесі. Це сприяє розвитку позитивного навчального середовища, де кожен учасник відчуває себе цінним і залученим. Саме психологічна характеристика педагогічного співробітництва та спілкування вивчає та аналізує внутрішні та міжособистісні процеси, які відбуваються між педагогами та між учнями в освітньому середовищі. Це охоплює розуміння таких аспектів, як емоційний інтелект, способи спілкування, взаємодія, взаєморозуміння, конфліктні ситуації, мотивація та вплив цих факторів на навчальний процес та розвиток учнів. Основна мета викладацької діяльності полягає у керівництві та регулюванні активності учнів у відповідності з освітніми цілями, щоб підготувати їх до майбутнього членства в суспільстві, як це зазначають такі вчені, як Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова та інші. Учні, залучені у процес навчання, виховання, самовиховання, та саморозвитку, поступово переходять від ролі пасивних об'єктів до активних учасників і суб'єктів педагогічної взаємодії, включаючи взаємодію як з вчителем, так і між собою. Таким чином, головна місія вчителя – створення умов для такої активності учнів, що сприятиме їх підготовці до професійного навчання, кар'єри та незалежного життя в суспільстві. За словами Б. Ф. Ломова, педагогічна діяльність заснована на принципах спілкування, де існує різниця між "суб'єкт-суб'єктними" стосунками в спілкуванні та "суб'єкт-об'єктними" в діяльності. У процесі спілкування, як зазначають М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко, та інші,

людина усвідомлює потреби та взаємовплив, що призводить до "суб'єкт-суб'єктної" взаємодії, або партнерської, що характеризується рівноправними відносинами та повагою до особистості та думок кожного учасника освітнього процесу.

Ефективне застосування цієї, здавалося б, ідеальної моделі спілкування в педагогічній практиці вимагає значних зусиль з боку вчителя та готовності учнів до такої взаємодії. Міжособистісна взаємодія між вчителем та учнями відображає зміст різноманітних форм їхньої спільної діяльності, результати якої стають ключовими у формуванні рівноцінних, розвиваючих відносин, сприяючи зв'язку між процесом засвоєння знань та самостійними діями учнів.

Досліджуючи педагогічне спілкування як частину більш широкої системи взаємодій, особливо в контексті взаємодії «вчитель-учень», виокремлює важливість як комунікативних, так і практичних аспектів цієї співпраці. Він визначає основу педагогічного спілкування, яке може не завжди бути очевидним, але є фундаментом для будь-якої форми взаємодії. Автор аналізує психологічні механізми навчання як співробітництва між вчителем та учнями, виділяючи ключові компоненти, такі як особистісна позиція педагога, психологічні особливості співпраці з учнівським колективом та методи, які використовує вчитель для організації взаємодії між самими учнями [1].

В сучасній літературі концепція емоційного інтелекту інтерпретується різними способами, пропонуючи стратегії для його ефективного розвитку та підкреслюючи його значення у досягненні життєвого успіху. Вчені з різних країн, включаючи місцевих спеціалістів, активно досліджують особливості цього феномену у осіб різного віку та професій, розробляють методи його оцінювання та вдосконалення, і розробляють нові підходи до його концептуального розуміння та структури. Результати таких досліджень часто публікуються у наукових роботах та популярних виданнях, включаючи рекомендації, програми та тренінги для його розвитку. На цьому етапі дослідження емоційного інтелекту ще не завершені, і

концепція залишається порівняно новою та недостатньо вивченою в науковому співтоваристві, де дослідники продовжують шукати найточніше визначення та вдосконалювати сам термін, обговорюючи, чи варто поєднувати емоції та інтелектуальному понятті, чи включати до його компонентів інші особистісні характеристики, окрім емоційних, та чи взагалі можна вважати його інтелектуальною здібністю. Як приклад, можна навести декілька визначень емоційного інтелекту, які були запропоновані вченими з різних країн: інтелектуальне керування емоціями.

Це означає здатність розпізнавати та регулювати свої емоції, що є важливою частиною особистісного розвитку та соціальної взаємодії; емоційно-інтелектуальна діяльність. Вона включає організацію емоційного досвіду та створення емоційного простору, що сприяє розвитку емоційних структур; особлива форма організації індивідуального емоційного досвіду у вигляді наявних емоційних структур, що породжують емоційний простір відображення й емоційні репрезентації, які будуються в межах цього простору; інтегральна властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації, і забезпечує психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії; інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду; здібності до розуміння своїх і чужих емоцій та керування ними; здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, та керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу; здібність адекватно сприймати, оцінювати та виражати емоції; спроможність породжувати почуття, коли вони сприяють мисленню; спроможність розуміти емоції та знання, що стосуються емоцій, а

також здібність регулювати емоції, щоб сприяти власному емоційному та інтелектуальному зростанню [2].

Основні аспекти психологічної характеристики включають:

1. Емоційний інтелект. Здатність педагогів розуміти власні емоції та емоції інших, ефективно керувати ними та використовувати це у розумінні для взаємодії та спілкуванням.

2. Комунікативні навички. Включають активне слухання, здатність чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, вміння адаптувати спілкування до потреб та рівня сприйняття учнів.

3. Взаємодія та взаєморозуміння. Стосується способів, якими педагоги взаємодіють один з одним та з учнями, створюючи позитивний та продуктивний навчальний досвід.

4. Конфліктні ситуації та їх вирішення. Вміння ідентифікувати, обговорювати та вирішувати конфлікти, що виникають у процесі педагогічної взаємодії.

5. Мотивація. Розуміння того, як мотивувати учнів, щоб досягти кращих результатів у навчанні та співпраці.

Факторами педагогічного спілкування виділено:

Характеристика педагогічної ситуації: цей фактор включає в себе умови та контекст, в якому відбувається спілкування. Педагогічна ситуація може включати класний урок, заняття в гуртку, виховні заходи тощо. Важливим є також розуміння мети заняття, наявність чи відсутність конфліктів, емоційний настрій учнів, рівень їхньої вмотивованості та інші зовнішні обставини, які можуть вплинути на процес навчання та спілкування [3].

Стиль спілкування: стиль спілкування вчителя може значно впливати на ефективність педагогічного процесу. Це включає в себе методи та підходи, які вчитель використовує для взаємодії з учнями, такі як авторитарний, демократичний, ліберальний або комбінований стиль. Стиль спілкування впливає на створення атмосфери в класі, на ставлення учнів до навчання, а також на їхню готовність до співпраці та взаємодопомоги.

Вікові та індивідуальні особливості учнів: кожен учень має унікальні особливості, які включають вікові особливості, індивідуальні потреби, рівень розвитку, стиль навчання та інші психологічні характеристики. Врахування цих особливостей допомагає вчителю ефективно підходити до кожного учня, розробляти індивідуальні підходи до навчання та забезпечувати всебічний розвиток кожної дитини.

Рівень педагогічної майстерності: цей фактор відноситься до професійних навичок і здібностей вчителя. Високий рівень педагогічної майстерності включає знання навчальних методик, уміння управляти класом, здатність мотивувати учнів, використання інноваційних підходів та технологій у навчанні. Ефективний вчитель постійно розвиває свої навички та адаптується до змін в освітніх трендах.

Педагогічна компетентність учителя: цей фактор охоплює знання вчителя в предметній області, його здатність до самоосвіти та професійного розвитку, розуміння психологічних аспектів навчання та виховання. Педагогічна компетентність також включає уміння аналізувати навчальний процес, розробляти ефективні навчальні програми та методики, а також здатність відстежувати та враховувати індивідуальні досягнення та потреби учнів [3].

Професійне спілкування буває: цілеспрямоване – в основі педагогічного спілкування – цілі навчання і виховання дітей; документально-регламентоване – на спілкування впливають навчальні плани, інструкції, накази, інші документи; носить функціонально-рольовий характер – поведінку суб'єктів спілкування багато в чому визначається виконанням відповідної соціальної ролі (педагога, учня); ієрархічне – в спілкуванні спостерігається певна ієрархія (педагог формально має більше влади і відповідальності); Спілкування виражається в певному стилі взаємодії; атрибутивне – спілкування завжди супроводжується тими чи іншими атрибутами.

Ця характеристика важлива для розуміння та покращення якості освітнього процесу, оскільки вона впливає на ефективність навчання, розвиток учнів та загальну атмосферу в навчальному закладі.

Для покращення процесів педагогічного співробітництва та спілкування у навчальних закладах можна використовувати наступні стратегії. Тренінги з розвитку комунікативних навичок: організація регулярних тренінгів для педагогів, спрямованих на розвиток навичок активного слухання, ефективного спілкування, вирішення конфліктів та емпатії.

Розвиток емоційного інтелекту: проведення семінарів та майстер-класів, які допомагають педагогам краще розуміти та управляти власними емоціями та емоціями учнів.

Створення позитивного психологічного клімату: заохочення відкритого спілкування, взаємоповаги та підтримки між усіма учасниками навчального процесу.

Менторські програми: залучення досвідчених педагогів для надання підтримки та наставництва менш досвідченим колегам.

Використання інтерактивних та інноваційних методів навчання: застосування ігрових методів, рольових ігор, дискусійних клубів тощо для покращення взаємодії та спілкування.

Регулярні зустрічі та обговорення: організація зустрічей, де педагоги можуть обмінюватися думками, ідеями та вирішувати спільні проблеми.

Залучення до прийняття рішень: створення механізмів, які дозволяють педагогам брати участь у прийнятті важливих рішень, що стосуються навчального процесу.

Професійний розвиток: забезпечення можливостей для неперервного професійного розвитку, включаючи відвідування конференцій, семінарів та воркшопів.

Формування команди та спільноти: сприяння створенню сильних командних зв'язків та відчуття спільноти серед педагогів.

Зворотний зв'язок та оцінка: регулярне проведення анонімних опитувань та збір зворотного зв'язку для оцінки ефективності комунікаційних стратегій та внесення необхідних корективів.

Дослідження підтверджує, що психологічні аспекти педагогічного співробітництва та спілкування мають вирішальне значення для ефективності освітнього процесу. Розвиток комунікативних навичок, створення позитивного психологічного клімату та взаємоповага є ключовими елементами для успішної взаємодії між педагогами та учнями.

У майбутньому важливо зосередитися на розробці конкретних методик та програм для підвищення рівня комунікативних навичок серед педагогів. Також потрібно дослідити вплив цифрових технологій на педагогічне співробітництво та спілкування, особливо в контексті дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Є. Освітнє спілкування як інформаційний, діловий, психосемантичний і самосенсовий різновиди обміну. *Психологія і суспільство*. 2005. № 3. С. 73–94.
2. Педагогічне спілкування у діяльності вчителя: навчально-методичний посібник / укладачі: І. І. Киричок, В. Г. Кучерявець. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 391 с.
3. Ніколаєнко С. О., Ніколаєнко С. І. Сутнісні характеристики педагогічного спілкування. *Педагогіка і психологія: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 23 серпня 2013 р.* Харків: Східноукраїнська організація "Центр педагогічних досліджень", 2013. С. 96–100.

References

1. Humeniuk, O. Ye. 2005. Osvitnie spilkuvannia yak informatsiinyi, dilovyi, psykhosmyslovyi i samosensovyi riznovydy obminu [Educational communication as informational, business, psycho-semantic and self-meaning types of exchange]. *Psychology and society*, 3, pp. 73–94.
2. Kyrychok, I. I., and Kucheriavets, V. H., comp. 2008. *Pedahohichne spilkuvannia u diialnosti vchytelia* [Pedagogical communication in the activity of the teacher]. Nizhin: Publication of the NSU named after M. Gogol.
3. Nikolaienko, S. O., and Nikolaienko, S. I. 2013. Sutnisni kharakterystyky pedahohichnoho spilkuvannia [Essential characteristics of pedagogical communication]. *Pedagogy and psychology: collection of theses of the international scientific and practical conference, Kharkiv, August 23.* Kharkiv: Eastern Ukrainian Organization "Center for Pedagogical Research".

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>